

סוגיית מוציא שם רע

עופר שוורץ
לע"נ סבא יהושע בן פרדכי

ראשי פרקים:

- הקדמה
- א. הבנת דברי עולא ודי שיטות הראשונים בכך.
 - ב. הבנת דברי רבה ומה שנשארתי שם בקושיא.
 - ג. הבנת דברי אב"י.
 - ד. הבנת דברי רבינא באב"א האחרון וקצת מה שהעמיסו עליו הראשונים והאחרונים.

הקדמה

מטרת המאמר להראות את התפרטותה של הסוגיא מן הכלל אל הפרטים. המשנה אומרת כלל ואותו כלל הולך ומסתעף ומתפשט וענפיו מתערבים עם ענפים מכללים אחרים עד שהכלל נעשה חיוור לעומת עושר הפרטים שנבעו ממנו. אולם הגדלות היא להבין השכלל טומן בחובו את כל הפרטים כולם עוד לפני התפרטותם, ומתוך כך להבין איך הפרטים מקושרים אל הכלל.

כותבת המשנה (סנהדרין ח, א):

מוציא שם רע בשלושה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בעשרים ושלושה.

נחלקו התנאים בכמה דיינים צריך לדון מוציא שם רע, שלושה או עשרים ושלושה.

ונחלקו האמוראים מה שורש מחלוקת התנאים :

עולא סבר שנחלקו האם חוששין ללעז.

ורבה סבר שנחלקו האם חוששין לכבודן של ראשונים.

אב"י סבר שנחלקו בהתראה סתם האם שמה התראה.

ורב פפא סבר שנחלקו בחבר האם בעי התראה.

רב אשי סבר שנחלקו בהרכב הדיינים של מלקות.

ורבינא סבר שנחלקו בעד פסול ששתק ולא התרה האם מצטרף לעדות

או אם תרצה בהתראה שלא ע"י העדים האם שמה התראה

או אם תרצה בהאם הכחשת בדיקות שמה הכחשה.

כללו של דבר שבעים פנים לתורה וכפסישי יפוצץ סלע וכו'.

הבנת דברי עולא

בהבנת דברי עולא והמושג "לעז" נחלקו רבותינו הראשונים וזכינו בכך לארבעה שיטות עיקריות: רש"י, ר"ת, ר"ן (רמב"ן), יד רמ"ה.

א. רש"י

כותב כי ע"פ עולא נחלקו התנאים כאשר בעל בא לבית דין בטענת "פתח פתוח"¹, כאשר כוונתו בטענה זאת לגרש את אשתו ולהפטר מתשלום מלא של כתובתה. ונחלקו התנאים בכמה דיינים יש לדון את האישה: ר"מ שלא חושש ללעז בשלושה וחכמים שחוששים ללעז בעשרים ושלושה.

החשש ללעז הוא שאם יתחילו לדון בשלושה דיינים על ממון הכתובה, יצא קול (זהו הלעז) שהאישה נתבעת על כך שלא הייתה בתולה, ושמה ישמעו עדים שראוה מזנה בעוד שהיו מאורסים או נשואים ויבואו להעיד נגדה בבית דין, ואז יצטרכו עשרים ושלושה דיינים כדי לדונה דיני נפשות.

ונחלקו הראשונים בדעת רש"י איזה נזק יכול להיגרם בעקבות החשש: **תוס' רא"ש** כותב שמה ידונו דיני נפשות בג' דיינים² ואילו **הר"ן** כותב שמה לא ימצאו עוד עשרים דיינים אחרים וכבר נאמר "ובערת הרע מקרבך" ואע"פ שימצאו לאחר זמן הרי בינתיים מתעכב הדין ועימו ביעור הרע³.

והקשו תוספות⁴ על רש"י תשע קושיות ורובן מתורצות יפה יפה ע"י הר"ן וכן הקשה רש"י⁵ על תוס' בתרתי עיי"ש.

ב. ר"ת

מפרש שנחלקו התנאים לעולא כאשר בעל בא לבית דין עם עדים שזנתה אשתו תחתיו אך עדי **הוכחשו**, וכעת מתחייב הבעל ק' סלעים לאבי הנערה כדין מוציא שם רע על בתולת ישראל⁶. ונחלקו התנאים בכמה דיינים צריך לדון בתביעת האבא, ר"מ שלא חושש ללעז בשלושה, וחכמים שחוששים ללעז בעשרים ושלושה.

החשש ללעז ע"פ ר"ת הוא שיתכן שיבואו עדים אחרים שזינתה תחתיו ויצטרכו להוסיף דיינים בכדי להשלים לעשרים ושלושה כדי לדונה דיני נפשות, כתוצאה מהוספת הדיינים יבואו

1. עיין כתובות ב, א) "שם היה לו טענת בתולים היה משכים לבי"ד". טענת "פתח פתוח מצאתי" היא זכות של הבעל לטעון שאשתו הייתה כבר לא בתולה לפני הנשואים, ולכן יכול לגרשה ולתת לה רק מנה כדרך הנישואות אלמנות ולא מאתים כדרך הנישואות הבתולות, וזאת אחרי בעילת מצווה של ליל הכלולות. והמנוה חכמים בכך משום שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה לחינם (עיין כתובות ט, ב). ולמד שם ט ע"א שנאמן בטענת פתח פתוח רק לאסרה עליו תתפרש המשנה שהביא עדים שזינתה לפני ארוסייהם. ונראה לעני'ד לכאורה קצת דוחק שנחשוש לזה.

2. ואע"ג שגם אם לכתחילה יחפשו עשרים ושלושה דיינים ייתכן שלא ימצאו, יש לומר שלכתחילה הבעל לוחץ לנהל הדין יתכן שיתרוצץ וימצא דיינים, עוד יש לומר שלכתחילה מה בכך הרי אין בעיה של "זבערתי" כל עוד אין עדים שזנתה.

3. ת, א ד"ה 'מוציא'.

4. ת, ב ד"ה 'זמקום'.

5. דברים כב, יט.

הציבור להוציא לעז על הדיינים הראשונים לומר לפי שלא ידעו לדון הוסיפו עליהם. בהבנת דברי תוס' יש מבוכה מה כוונתם ב"הוכחשו".

יש מפרשים הכחשה גמורה ע"כ את אחרת ויש מפרשים הוכחשו ביניהם בחקירות.

אם נאמר הוכחשו כמשמעו⁷ שבאה כת אחרת והכחישה את הכת הראשונה בגוף העדות דהיינו הכחשה גמורה, וכגון שאומרים שבים פלוני ושעה פלונית שאמרתם לא זזה ידה מתוך ידינו, יקשה משתי פנים.

ראשית כדמקשה הר"ן שרחוק לומר שיתחייב הבעל ק' סלעים לאב בהכחשה גמורה שהרי לא התברר כלל שהבעל שקרן אלא המצב נשאר שקול כת מול כת⁸. וכן קשה איך יש לחשוש שתבוא כת חדשה הרי היא לעולם תוכחש ע"י הכת השניה⁹. אולם על אף הקושיות יסתבר שמדובר בהכחשה גמורה שהרי זאת המשמעות הפשוטה של "הוכחשו". וכן מלשון תוס' נראה לדקדק כן¹⁰.

מאיך הר"ן ומהר"ם ומהר"ש¹¹ מפרשים שכוונת תוס' ב"הוכחשו" היא שהוכחשו בחקירות בינם לבין עצמם, כגון זה אומר ביום זה זנתה וזה אומר ביום זה זנתה וכדומה. ולכן בגלל שהבעל נראה כמשקר (ולא משקר ממש שעדיין עדיין לא הזמנו) שהרי הביא עדים שאינם תקינים, מתחייב הבעל מאה סלע לאבא.

אמנם עדיין יקשה לתוס', הרי גם אם הוכחשו בחקירות לכאורה לא יראה לחייב את הבעל ק' סלעים, דהרי בדיני ממונות ואיסורים לא בעינן דרישה וחקירה ולכן על אף שהוכחשו העדים בחקירות ונפסלו לדיני נפשות עדיין כשרים לדיני ממונות ואיסורים, ומפסידה האישה כתובתה ונאסרת על בעלה וא"כ היאך אפשר לחייב הבעל ק' סלעים בעוד שהאישה מפסידה כתובתה ונאסרת עליו?¹² ותיירץ עליו הרמב"ן שבכגון דא שהדין כורך דיני נפשות ודיני ממונות ואיסורים יחדיו כשם שנפסלו העדים לדיני נפשות כך נפסלו לדיני ממונות ואיסורים ולא קשיא מידי¹³.

ומאיך אפשר לדקדק שהוכחשו הכוונה בחקירות מתוס' בהמשך¹⁴, ומהגמרא¹⁵.

7. כך נוקט המנחת חינוך בדעת תוס' מצווה תקניג' ס"ק יד. וכן אולי נוקט המהר"ש.
8. ואפשר אולי לחדש שסבירא ליה לתוס' שרצון התורה הוא לחייב את הבעל ק' סלעים כל זמן שטוען טענות והוא לא הצליח להוכיחם ואע"פ שלא הוכח כשקרן. ואכן אחרי עיון בהמשך הסוגיא נראה שחייבים לחדש כך שהרי בהעמדה אחרונה תוס' מסבירים שמייירי שהוכחשו עדין הכחשה גמורה. אולם עיין לקמן במהר"ם שם.
9. ויש לתרץ כהמהר"ש לקמן.
10. שתוס' נוקט "ודוקא הוכחשו אבל אומרו..." משמע הוכחשו דומיא דהוזמו ע"י אחרים. וכן מה שנוקט תוס': "אבל בהוכחשו או לא כונו עדותם..." משמע בפשיטות שהוכחשו שונה מן לא כונו עדותם. אלא שיש גורסים במקום אי - אי או 'כגון' ועוד המהר"ם על אתר מפרש 'הוכחשו' בחקירות ולא כונו עדותם בבדיקות ככן זכאי.
11. כן מביא הר"ן בשם הרמב"ן, אולם קצת לא ברור שהרי תוס' אצלנו ח, ב ד"ה זיהביא כתבים מפורש שלאסור אישה על בעלה בעינן דרישה וחקירה ולא קשה מצד האיסורים כלל וצ"ע.
12. אמנם הרמב"ן עצמו לא סובר כתוס' אלא כרש"י שאין מתחייב הבעל ק' סלעים אלא הוזמו עדין, דבכגון זה שהוכחשו בחקירות הרי הם כאילו לא העידו כלל.
13. בתוס' זיהביא ח, ב נוקט אייירי נמי כשהוכחשו אח"כ עדי האב לעדי הבעל הכחשה גמורה משמע שעד עתה כשנקט תוס' 'הוכחשו' - היה משמע הכחשה לא גמורה דהיינו בחקירות. ומיהו אפשר לדקדק להיפך מכך שתוס' כתב אייירי נמי כשהוכחשו משמע שעד עתה כ"כ דובר על הכחשה גמורה או אפשר שהכחשה גמורה לא בא לומר הכחשה ע"י עדים אחרים אלא הכחשה ביניהם - בחקירות, וגמורה בא לאפוקי מהכחשת בבדיקות, וכביאור המהר"ם שם לקמן.
14. מכך שהגמרא סנהדרין ט, ב כתבת בהעמדה האחרונה איבא שהוכחשו בבדיקות ולא הוכחשו בחקירות אפשר לדקדק שעתה לא הוכחשו בחקירות אבל מקודם לכן הוכחשו בחקירות. ומיהו אפשר לדחות שלרווחא דמילתא נכתב.

בכל אופן אפשר לסכם שהנק' העיקרית שרש"י ותוס' חולקים עליה היא: האם כדי להתחייב ק' סלעים התורה דורשת שהבעל יתברר כשקרן מעל לכל ספק דהיינו כשהוזמו עדיו¹⁵, או רק שנראה כמשקר כשהוכחו עדיו בחקירות או אף כאשר אמינותו מוטלת בספק בהכחשה גמורה.

ולרש"י בעיני שיוכח שהבעל שקרן ולכן תביעת האב תיתכן רק כשהוזמו עדי הבעל. ובהזמו עדיו תו ליכא למיחש ללעז כלומר לעדים חדשים (ויבואר לקמן). ולכן פירש שמירי בתביעת הבעל, ולא תביעת האבא.

ותוס' שסובר שא"צ שהבעל יוכח כשקרן אלא אף שנראה כמשקר או אמינותו מוטלת בספק, יכול לפרש בתביעת האב וכגון שהוכחו עידי הבעל ושפיר יש לחשוש לעדים חדשים.

ג. הר"ן

מביא את פרוש הרמב"ן ומוסיף עליו ומתקבל גוון חדש שלא מוקשה מקושיות רש"י ותוס'. הרמב"ן צועד בנתיב חדש ומפרש את דברי עולא בכגון שהביא הבעל לבי"ד עדים שאשתו זינתה תחתיו, והאב בא לבי"ד בטענה שיש לו עידי הזמה אך הוא רוצה להשתמש בעידי ההזמה רק כדי להוציא מן הבעל את הק' סלעים שלו ולא כדי להמית את עידי הבעל בתור עדים זוממים.

ונחלקו התנאים בדבר: ר"מ סובר שהואיל והאב תובע רק בדיני ממונות אין חשש וידונו בשלושה, ורבנן סוברים שהואיל והדין יכול להגיע לדיני נפשות (בעיקר שעדי הזמה לפנינו) ויצטרכו להוסיף לעשרים ושלושה הרי שיצא לעז על הדיינים הראשונים, שלפי שלא ידעו לדון הוסיפו עליהם.

והר"ן עצמו מצדד ברמב"ן ומוסיף עליו כעין דבריו, בכגון שהביא הבעל עדים שראו אשתו שזינתה תחתיו ומבקש להשתמש בהם רק להפסידה כתובתה ולא להורגה, ונחלקו התנאים כדלעיל.

והרויח כאן הר"ן על רש"י¹⁶ ועל תוס'¹⁷.

ד. היד רמ"ה

הולך בדרכם של הר"ן והרמב"ן זצ"ל אמנם ביסוד החשש הוא מעלה חשש שונה. בעוד שהר"ן נקט כתוס' שחוששין שמא יבואו לדון דיני נפשות ויצטרכו להוסיף דיינים להשלים לעשרים ושלושה ויאמרו הציבור שמתוך שהראשונים לא ידעו לדון הוסיפו עליהם, היד רמ"ה נוקט שאף אם לא יצטרכו להוסיף דיינים יתעורר לעז, מכיוון שלפי העמדת הרמב"ן והר"ן האב

15. וכן דעת רש"י ב: ד"ה זבמקום.

16. חדא ממשמעות שאלת הגמרא "וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי" נראה שמדובר שעדי נפשות קיימים, ולרש"י הרי מדובר שהבעל בא בטענת פתח פתוח בלבד ולר"ן אתי שפיר שבא עם עדי זנות. ועוד שיתכן שמתורצת השאלה רביעית של תוס' יפה יפה, שהקשה תוס' לרש"י שמשמעות "מוציא שם רע בשלושה" לר"מ משמע שלושה מומחים כגזלות וחבלות, והאיך יתכן שכל תביעת בעל לכתובת אשתו תעשה רק ע"י מומחים? ולפי הר"ן יתורץ שכאשר יש לבעל עדי זנות חשש ר"מ ללעז דרבנן והתקין לפחות שידונו ע"י שלושה מומחים שיוכלו הם עצמם להצטרף לסנהדרין גדולה אם ידונו בנפשות וכך לא יעלזו בהם. וכן מתורצת כמה קושיות תוס' על רש"י.

17. שיכול לומר שחייב ק' סלעים בא רק בהזמת עדי הבעל כרש"י.

או הבעל רוצים לדון דיני ממונות בשלושה על סמך עדי מיתה, לכן יש חשש שמא ירננו הציבור שדנו דיני נפשות בשלושה.

נמשיך לבאר את שיטות האמוראים לפי הפרושים השונים ונניח את פרושי הר"ן והיד רמ"ה שהרי הר"ן בעצמו אומר שלשאר האוקימתות של הגמרא לא אתי שפיר אלא שיטת רש"י¹⁸.

בהבנת דברי רבה

א. רש"י

מפרש, שהבעל כינס עשרים ושלושה דיינים ע"מ לדונה דיני נפשות ע"י עדים שזנתה תחתיו, ולבסוף לא מצא הבעל עדים, והדיינים התפזרו והלכו להם. ועתה הבעל רוצה לפחות להפסידה כתובתה ע"י שלושה דיינים שידונו בטענת פתח פתוח. ונחלקו ר"מ וחכמים האם יש לחוש לכבודם של הראשונים שהתבדרו, שיאמרו הציבור שלפי שלא ידעו לדון פיזרו אותם. ר"מ לא חושש ואפשר בשלושה, ואילו רבנן חוששין ולכן דנים רק בעשרים ושלושה אף עכשיו בדיני ממונות. (ואף שנראה שאין צריך את אותם עשרים ושלושה דיינים שישבו בתחילה לדון, וא"כ עדיין יהיה לעז על הראשונים! יש לומר שהעולם פחות יחוש בשינוי הרכב בית הדין אם ידונו באותו מספר דיינים).

ב. תוס'

לשיטתיה שנוקט דכולה סוגיא איירי בתביעת האב ק' סלעים, מפרש שהאב הביא עדים להזים את עדי הבעל והתפזרו הדיינים בעל כורחם ונשאר רק שלושה, ורצה האב לדון לפחות בתביעת ק' סלעים שלו. ושוב חוזרת המחלוקת האם יש לחוש לכבודם של הדיינים הראשונים.

ויקשה קצת על תוס'. לפי פרושו את דברי עולא החשש הוא שבתחילה יש הרכב בי"ד של שלושה ויבואו להוסיף עליהם וחוששים ללעז על השלושה ולפי פרושו לרבה בתחילה יש הרכב בי"ד של עשרים ושלושה והתפזרו להם ונשאר שלושה וחוששין לכבוד העשרים. ז"א מדובר על חשש באותו מישור: של יחס הציבור לדיינים. ואם כן לא ברור למה לרבה רבנן לא חוששין ללעז אך מנגד חוששין לכבודם של ראשונים הרי בשניהם יש חשש לזילות הדיינים וי"ל בדוחק שכאשר מוסיפים דיינים הרי אפשר שהשלושה דיינים המקוריים ישארו ולא יהיה כ"כ לעז, אבל כאשר עשרים דיינים מתפזרים הרי יאמרו שמשום שלא ידעו לדון התפזרו, או אפשר שחשש לעשרים גדול מהחשש לשלושה ולו מהבחינה הכמותית בלבד.

המהר"ם מלובלין דקדק בפרוש תוס' למה ליה לרבה להעמיד מ' התנאים בכגון דא? הרי יכול להעמיד כעולא שהבעל אסף עשרים ושלושה דיינים כדי לדון אשתו דיני נפשות אלא

18. ת. דה"זיש לפרש".

שהוכחשו עדיין, ובא האבא לתבוע ק' סלעים שלו בשלושה, וחוזר כאן העניין של חשש לכבוד ראשונים - הדיינים הראשונים שהביא הבעל. בשלמא לרש"י (ח: ד"ה והזימום) שמבאר שהזמנת הבעל עשרים ושלושה והזמנת האב שלושה הם שתי הזמנות נפרדות ואין כאן חשש כבוד ראשונים לא קשה. אולם לתוס' (ח, ב ד"ה 'חוששין') שלא מקבל סברא זאת של רש"י הדרא קושיא לדוכתא.

ומבאר המהר"ם שעולא את העדיף לו נקט (את המקרה היותר פשוט ונהיר) - מקרה שמדבר כולו בתביעת האבא שהאב הביא בתחילה עידי הזמה לדון עדי הבעל בדיני נפשות והתפזרו הדיינים, ואח"כ רוצה האב לתבוע ק' סלעים שלו, ולא נקט רבה את המקרה של עולא (למרות שגם שם יש לחוש לכבוד ראשונים) כי בתחילה הבעל תובע את האישה ואח"כ האב את הבעל. ואולם המתן ועדיין יקשה כדלהלן. הגמרא בהמשך מביאה ברייתא, שבה במקרה מסוים רבנן מודים לר"מ שדי בשלושה דיינים.

וחכמים אומרים תבעו ממון בשלושה. (ח, ב)

לרבה מתפרשת הברייתא יפה יפה כהמקרה של עולא¹⁹, ששם יש חשש ללעז ולפי רבה הרי כולי עלמא ללעז לא חיישין. אולם כאן תחזור במלא תוקפה קושיית המהר"ם על תוס' שהרי לרבה במקרה של עולא יש לחשוש לכבוד ראשונים וכמו שהקשינו לעיל²⁰.

לעולא (שגם בהעמדה של רבה יצטרך עשרים ושלושה דיינים משום חשש לעז) מתפרשת הברייתא בין לרש"י בין לתוס' באופן חדש. שהביא הבעל עדים שזנתה בפני עשרים ושלושה והוזמו ומעתה אין לחשוש לעדים חדשים שיבואו, מפני שגם אם יבואו לא יהיו נאמנים מפני שהבעל הוגדר כמחזר אחר עדי שקר ומיקרי ודאי שקרן. לא מאמינים לו אף בעדים כשרים. ולכן אפשר לדון בתביעת ק' סלעים של האב ברווחא ע"י שלושה דיינים לכולי עלמא.

בהבנת דברי אביי

לאביי בין רבנן ובין ר"מ חוששין ללעז וחוששין לכבודם של ראשונים אולם נחלקו האם התראה סתם שמה התראה.

א. לרש"י

נחלקו ר"מ ורבנן במקרה שהביא הבעל עדים, שראו כי אשתו זנתה תחתיו, והתרו בה מיתה סתם כלומר לא פרשו לה מיתתה במה (כאן בחנק. שאשת איש שזנתה מיתתה בחנק). ר"מ סבר התראה סתם לא שמה התראה ולכן בעיני שלושה דיינים בלבד כדי לדון בהפחתת כתובתה, ולרבנן הסוברים שהתראה סתם נחשבת התראה לכל דבר, בעיני עשרים ושלושה כי אפשר לדונה דיני נפשות.

19. וכן מפרש רש"י לשיטתו. ומסתבר שכן, שהרי הגמרא לא הקשיתה מן הברייתא על רבה אלא על עולא בלבד.

20. ונשארתי בענייני בקושיא.

ואם תקשה בתרתי, הרי לאב"י ר"מ חושש ללעז א"כ למה לא יחשוש לעדים חדשים שיבואו וליבעי עשרים ושלושה דיינים? וכן מה מרוויח אב"י בכך שאומר שכ"ע חוששין ללעז שיאמר שכ"ע לא חוששין ללעז? תענה בחדא, שמיירי כאן שהביא הבעל עדים בתחילת הזמנתו לדין ולכן כל עדים אחרים שקיימים סבורים שאין להם צורך שיבואו²¹ וממילא אין לחשוש לעדים אחרים, בעוד שלעולא פירש רש"י שבא הבעל בתחילה בטענת פתח פתוח בלבד, בלי עדים, ויצא קול שאין עדים בדבר, ולכן יש לחשוש לעדים שיבואו. והרויח כאן אב"י חידוש לר"מ שלמרות שחושש בעלמא ללעז, כאן מטעם שאמרנו לא חושש ודי לו בשלושה דיינים.

מקשה המהר"ם שיף, א"כ למה העמדנו את הברייטא לעולא במקרה בו הביא הבעל עדים והוזמו ולכן ליכא למיחש ללעז, הרי אפשר לרש"י לומר בפשיטות שהביא הבעל עדים והוכחשו ועתה הבעל רוצה להפסידה כתובתה (ולא האב את ק' סלעים שלו דתביעת ק' סלעים דאב לרש"י לא שייך אלא בהוזמו ולא בהוכחשו) ותו ליכא למיחש לעדים אחרים מכיוון שהביא הבעל עדים בתחילת הזמנתו לדין

ומתרץ המהר"ם שיף שאם נעמיד בכך את הברייטא, תחזור המחלוקת של ר"מ ורבנן מטעם כבודם של ראשונים, שהרי בתחילה הבעל אסף ב"ד של עשרים ושלושה והוכחשו עדיו ועתה רוצה לידון בפני שלושה. ואף שיתכן כי לעולא אין נפק"מ בדבר שהרי אליבא דתוס'²² לשיטת עולא כ"ע לא חיישין לכבודם של ראשונים ואפשר שרש"י בכך כתוס' סבירא ליה, עדיין הרי לשיטת רש"י²³ גם אב"י ושאר אמוראים יבארו את הברייטא כמו שהסברנו לעולא והם סבורים שכ"ע חוששין לכבודם של ראשונים. ולכן נקטה הגמרא שהוזמו ואז מיירי בתביעת האב שהזמנה אחריתי היא ותו ליכא למיחש לכבודם של ראשונים²⁴.

ב. תוס'

לשיטתיה מפרש את אב"י שנחלקו ר"מ ורבנן במקרה שהביא הבעל עדים שהתרו באשתו מיתה סתם **והוכחשו**, ותובע האב ק' סלעים מן הבעל²⁵. ואע"פ שר"מ כמו כן חושש ללעז, גם אם יבואו עדים חדשים שהתרו בה מיתה סתם לא יועילו. ולרבנן שסבירא ליה שהתראה סתם שמה התראה יש לחשוש שמא יבואו עדים חדשים שהתרו בה מיתה סתם ויצטרכו להוסיף לעשרים ושלושה, ולכן כבר עכשיו בתביעת האב ק' סלעים דנים על ידי עשרים ושלושה דיינים, שלא יצא לעז על שלושת הראשונים לומר לפי שלא ידעו לדון הוסיפו עליהם.

ואם תאמר מדוע יש לחשוש רק לעדים שהתרו בה מיתה סתם ולא לעדים שהתרו בה מיתה מפורשת? יש לומר בתרי גווני: או ע"פ המהרש"א²⁶ שאין לחוש לעדים אחרים שיעידו טפי מן

21. או אפשר שרש"י סובר שכאשר באו כבר עדים אין לחשוש לעדים אחרים מפני שבד"כ יש כת אחת שרואה ומתרה באותו מקרה. ואם הבעל בא בלי עדים אז שפיר יש לחשוש לעדים שישמעו ויבואו.

22. ת, ב ד"ה 'חוששין'.

23. ת, ב ד"ה אב"י אמר'.

24. ובכך מתבארים דברי רש"י ת, ב סוף ד"ה 'והזימו'.

25. כאן כותב הר"ן ת, ב ד"ה דכולי: שאולו להם פרושי תוס' והרמב"ן ולא אתי שפיר אלא שיטת רש"י. מכיוון שקשה אך יצויר שהבעל כאן מתחייב לר"מ ק' סלעים, הרי אף שהוכחשו או הוזמו עדיו ס"ס הם לא היו תקינים כלל מפני שלא התרו לה מיתתה במהו ואולי צריך לומר בדוחק שעצם העובדה שהביא עדים לא תקינים זה לא פוטר אותו אלא להיפך, זה רק מוכיח יותר שהוא שקרן.

26. ט, ב ד"ה 'בד"ה בפלוגתא'.

הראשונים, אלא לפי העדים הראשונים כך רמת החשש או ע"פ הרב שמרלובסקי שמייירי שהעדים הראשונים העידו שכל התראות שהיו במעשה הזנות היו התראות סתם ולא רק שלהם. על דרך זו יתפרשו שפיר כל שאר אוקימתות האמוראים (דוק ותמצא, חוץ מן אוקימתא בתרא כדלהלן).

הבנת דברי רבינא באב"א האחרון

מרבינא משמע שממשיך את דברי אב"י שכ"ע חיישינן ללעז וחיישינן לכבודם של ראשונים. אולם נחלקו רבנן ור"מ האם הכחשה **בבדיקות** נחשבת הכחשה ופוסלת את העדות או לא. א. אליבא **דרש"י** תתפרש המשנה בפשטות, שהבעל הביא עדים שראוה שזנתה תחתיו (ורש"י לשיטתיה שכאשר מביא עדים בתחילת הזמנתו לדין תו ליכא למיחש ללעז) ונמצאו מכוונים בחקירות, אך הוכחו ביניהם בבדיקות. כגון: זה אומר בגדיו של בועל שחורים היו וזה אומר לבנים היו וכדומה. לר"מ שסובר שהכחשת בבדיקות שמה הכחשה ועדותם נפסלה, אין כאן דיני נפשות ויכול הבעל לתבוע רק ע"י טענת עצמו ב"פתח פתוח מצאתי", ובזה די בשלושה דיינים. ולפי רבנן שסוברים שהכחשת בבדיקות לא שמה הכחשה הרי שעדותם כשרה ובכדי לדון דיני נפשות צריך עשרים ושלושה דיינים.

ב. אך **לתוס'** יש מבוכה. הרי תוס' לשיטתו כולא סוגיה איירי בתביעת האב ק' סלעים, ולכן צריך לפרש לכאורה, שהעדים הוכחו כמו שפרשנו לעולא ואב"י, וכתוצאה מכך האב בא לתבוע ק' סלעים שלו וחוששין שמא יבואו עדים חדשים שמוכחים בבדיקות. ולכן לר"מ שהכחשת בבדיקות שמה הכחשה העדים שיבואו יפסלו בכל מקרה כי יהיו מוכחים בבדיקות, ואפשר לדון בתביעת האב בשלושה. ולרבנן שהכחשת בבדיקות לא שמה הכחשה, העדים שיבואו יהיו כשרים, ויצטרכו להוסיף דיינים ולכן מתחילת הדין דנים בעשרים ושלושה כדי שלא יצא לעז על הדיינים הראשונים.

וקשה בכמה פנים:

חדא איך אפשר לומר שמייירי שהעדים הראשונים הכחישו את עצמם בחקירות (לשיטת הר"ן) הרי הגמרא אומרת במפורש "כגון דאיתכחוש בבדיקות ולא איתכחוש בחקירות"²⁷.

ועוד בשלמא לפי המהרש"א שאומר שיש לחוש רק לעדים באותה רמה כמו של הראשונים ברור למה חוששים רק לעדים שמוכחים בבדיקות אולם לפי הרב שמרלובסקי (עיין לעיל שיטתו) לא ברור למה יש לחשוש רק לעדים שמוכחים בבדיקות ולא לעדים כשרים לחלוטין, הרי לא יעלה על הדעת לפרש שהעדים הראשונים העידו שכל העדים שראוה שזנתה מוכחים בבדיקות.

27. וא"ת שמייירי בהכחשה גמורה, אין הכי נמי זה תרוץ תוס'.

ואם ננסה לתרץ ונאמר, שתוס' יפרש כרש"י, שהבעל הביא עדים שמוכחשים בבדיקות ולא הוכחו יותר כלל, יאלץ תוס' לפרש שלרבנן שס"ל הכחשת בדיקות לא שמה הכחשה הדין יסוב על מיתת האשה בעשרים ושלושה ואילו ר"מ שס"ל הכחשת בדיקות שמה הכחשה הדין יסוב בתביעת ק' סלעים של האב בשלושה²⁸.

ויקשה בתלת:

חדא שיוצא שרבנן ור"מ כל אחד איירי במקרה שונה רבנן בדין האשה ור"מ בדין ק' סלעים של האב²⁹ וכן יקשה קצת איך יתכן שהבעל מתחייב ק' סלעים ע"י הכחשת בדיקות של עדיו וכקושיית הר"ן לעיל. וכן קשה שתוס' משנה מפרושו על כל הסוגיא שמירי כולה בתביעת האב³⁰.

תוס' (ט, ב ד"ה 'בפולגותא דבן זכאי') הרגיש בכל הנ"ל ומביא שלושה אפשרויות העמדה ונפרשם על פי דרכם של האחרונים זצ"ל.

1. מורנו הרב שלמה לוריא מפרש לתוס' כדלקמן:

פרוש ראשון: הבעל הביא עדים שראו כי אשתו זנתה תחתיו, אלא שהוכחו ביניהם בבדיקות. ואח"כ מיירי שהוכחו הכחשה גמורה ע"י עדים שהביא האב. ותובע האב ק' סלעים שלו³¹. ואמנם כולם חוששין לעדים חדשים שיבואו, אך לעולם כל עדים שיבואו יהיו מוכחשים ע"י עדי האב. אלא אנו חוששים שמא יבואו עדים **שיזימו** את עדי האב. לר"מ אף אם יבואו עדי הזמה הרי העדים הראשונים מוכחשים בבדיקות ופסולים בכל מקרה אך לרבנן אם יבואו עדי הזמה הרי שהעדים הראשונים יוכשרו ויצטרכו להוסיף דיינים.

ואם תתמה למה כאן חוששין שמא יבואו עדי הזמה ואילו בהסבר הברייתא לעולא כאשר עדי הבעל הזזמו אין חוששין שמא יבואו עדי הזמה נוספים שיזימו את עדי הזמה של האב? הבה שכאשר העדים מוכחשים בהכחשה גמורה, כל כת היא חמישים אחוז שקרנית ולכן יש לחוש לעדי הזמה. ואילו בהסבר הברייתא, ע"פ דין הזמה שבתורה, הכת המוזמת של הבעל היא שקרנית לגמרי והכת המזימה היא כשרה לגמרי, ולכן אין לחוש לעדי הזמה לכת המזימה. וזה התחדש לי מפי הרב שמרלובסקי שליט"א.

פרוש שני בא במבוכה. תוס' מפרש שהבעל הביא שתי כיתי עדים אשר ראו כי אשתו זנתה תחתיו, אולם שתי הכתות הוכחו ביניהם בבדיקות. והוקשה לו למהרש"ל במאי איירי? אם מדובר שבנוסף הוכחו כולם גם בהכחשה גמורה ע"י עדי האב, הרי שחזרנו בעצם לאותו עקרון של הפרוש הראשון, שיש לחשוש לעדי הזמה בלבד וכו', ומה חידש תוס' ?

ואם מדובר שלא הוכחו השתי כתות בהכחשה גמורה, הרי רבנן יכולים להחיל את הדין על האישה כבר ע"פ העדים הנוכחיים ולמה תוס' כותב "ולרבנן איכא למיחש לעדים אחרים"?

28. שהרי תוס' (ת, א ד"ה 'מוציא') נקט שלר"מ דאית ליה כתובה דאורייתא לית ליה טענת פתח פתוח.

29. בשלמא לרש"י פחות קשה כיוון ששניהם מדברים בתביעת הבעל את האישה: רבנן במיתתה ור"מ בהפסד כתובתה ע"י פתח פתוח.

30. זה אפשר לתרץ שלרבנן לפחות מיירי בתביעת האב.

31. ועתה יקשה היאך הבעל מתחייב ק' סלעים ע"י הכחשה גמורה וכקושיית הר"ן לעיל. ועיין לקמן במהרה"ם.

ומיישב בדוחק המהרש"ל שהבעל הביא שתי כתות המכחישות אחת את השנייה בבדיקות, ובנוסף לא בצעו דין התראה כלל באשה. ולכן אף שרבנן ס"ל שהכחשת בדיקות אין שמה הכחשה, אי אפשר להחיל דין מיתה ע"פ העדים הנוכחיים, אלא יש לחשוש שמא יבואו עדים חדשים שהתרו בה. ואלו החדשים גם אם יוכחשו בבדיקות מצד חד מן הכתות הראשונות לרבנן לית לן בה, ולכן בעינן כבר מתחילת הדין עשרים ושלושה דיינים כדי שלא יצא לעז על הדיינים הראשונים. ור"מ כל כת חדשה שתבוא תהא מוכחשת בבדיקות ממה נפשך מן אחת הכתות הראשונות.

פרוש שלישי בתוס' מעמיד שהבעל הביא עדים כי אשתו זנתה תחתיו והוכחשו ביניהם בבדיקות, ובנוסף לכך הוזמו דתו ליכא למיחש לעדים חדשים. ובא האב לתבוע ק' סלעים שלו מן הבעל.

ודנו בה התנאים מצד כבוד ראשונים. לרבנן בעי עשרים ושלושה משום כבוד הדיינים הראשונים שדנו בתביעת הבעל. ור"מ ס"ל שהכחשת בדיקות שמה הכחשה, ממילא לעדים הראשונים לא היה את היכולת להביא לידי חיוב מיתה כלל ולכן כאילו הראשונים לא דנו ואין לחוש לכבודם.

וקשה. הרי לרבה שס"ל שחיישין לכבוד ראשונים, הרי אף שעדי הבעל הוזמו יש לחוש לכבוד הדיינים שדנו בהם וקל וחומר אם העדים רק הוכחשו בבדיקות (עיין בפרושו לברייתא דלעיל!) ואולי יש ליישב בדוחק שעדים שהוזמו הרי ס"ס הדיינים עברו איתם את כל שלבי החקירות והבדיקות ונמצאו מכוונים ורק לאחר מכן הוזמו, נמצא שהדיינים כביכול נתנו תוקף לעדותם ולכן יש לחוש לכבודם אולם עדים שנמצאו מוכחשים בבדיקות הרי שאף את השלב הראשון לא עברו ונמצא שהדיינים לא עשו ולא כלום ולכן אין לחוש לכבודם.

2. מורנו הרב שמואל אידלש תמה על המהרש"ל בשישה אנפי עיין שם תמיהותיו.

הנקודה היסודית שהמהרש"א חולק על המהרש"ל היא האם יש לחשוש לעדים נוספים אחרי הכחשה גמורה. בעוד שהמהרש"ל (ט, ב ד"ה 'ועוד') כתב בפשטות שאחרי הכחשה גמורה אין לחשוש יותר לעדים נוספים. המהרש"א לעומתו נוקט, שיש לחשוש לעדים נוספים אף אחרי הכחשה גמורה, בכגון שהבעל הביא עדים שזנתה בשעה שנייה והביא האב עדים שבשעה שנייה לא זזה ידה מתוך ידיהם. ועתה יש לחשוש שמא יבואו עדים נוספים שזנתה בשעה שלישית. והם לא יהיו מוכחשים מאחת הכתות הראשונות, אדרבה הכת הראשונה תאמן על ידיהם, שנאמר שטעו בשעה וסברו שהיה שעה שתיים במקום שעה שלוש.

ועכשיו ג' פרושי תוס' יבוארו בפשיטות :

בפרוש ראשון מדובר שהבעל הביא עדים שראוה שזנתה תחתיו אלא הוכחשו בבדיקות ואח"כ הוכחשו בהכחשה גמורה מעדי האב. ואף שיש לחוש שמא יבואו עדים נוספים (למשל

שזנתה בשעה יותר מאוחר כמו שביארנו) מיירי כאן, שאומרים העדים הראשונים שלא היה עמם עד אחר³², אלא שיש לחוש לעדי הזמה וכו' כהסבר המהרש"ל עיי"ש.

בפרוש שני מדובר שהבעל הביא שתי כיתי עדים שראוה שזנתה תחתיו והוכחו ביניהם בבדיקות והוכחו שתי הכתות אח"כ ע"י עדי האב הכחשה גמורה (וכאן אין מדובר שאומרים העדים שלא היה כאן עד אחר), ושפיר חוששין לעדים נוספים (וכגון שיגידו שזנתה שעה מאוחר יותר כמו שהסברנו) אולם לר"מ הכת האחרונה תהא מוכחשת בבדיקות, ממה נפשך מאחת משתי הכתות הראשונות של הבעל, ואילו לרבנן הכחשת בבדיקות לא שמה הכחשה.

אמנם יקשה קצת למהרש"א לעניות דעתי קושיית המהרש"ל. הרי כאשר באו עדים שמעידים שזנתה שעה מאוחר יותר הרי אפשר שמעידים על זנות אחרת לגמרי, ולמה נאמר שבכל מקרה יהיו מוכחשים בבדיקות מאחת הכתות הראשונות? ואע"פ שאמרנו שהכתות הראשונות יתכשרו על ידה כיוון שאפשר שטעו בשעה למעלה או למטה, הרי זה לא מוכרח כלל.

וראיתי אח"כ בחדושי המהר"ם שיף שצייר באופן אחר את החשש לכת נוספת אחר הכחשה גמורה. וזה בכגון שהביא הבעל שתי כתות שראו אותו שזנתה, וזאת כשהם מעידים שהיו עומדים ורואים אותה מרומי, כשהיא מזנה בכפר קטן סמוך לרומי אולם הוכחו בבדיקות. ואח"כ הביא האב כת מכחישה האומרת שבאותו יום אי אפשר היה לראות את אותו כפר מרומי. אך עדיין יש לחשוש שמה תבוא כת שהייתה באותו כפר וראתה את מעשה הזנות באותה שעה בה העידו העדים הראשונים, ומעידים שהיה יום מעונן קצת ולכן יתכן שמרומי אלו הצליחו לראות ואלו לא הצליחו לראות. ולכן כאן שפיר כולם (שתי הכתות הראשונות של הבעל והכת האחרונה) מדברים על אותה זנות שבאותה שעה, ושפיר הכת האחרונה תהא מוכחשת בבדיקות ממה נפשך מאחת משתי הכתות הראשונות (ועיין שם עוד דרכים שכתב וקצת משובש).

פירוש שלישי כהמהרש"ל.

3. מורנו הרב מאיר לובלין מפרש קצת שונה בפרוש שני של תוס'.

מפרש המהר"ם שמדובר שהביא הבעל ב' כיתי עדים שראו אותו שזנתה תחתיו והוכחו בבדיקות, ואח"כ שניהם הוכחו **בחקירות** ע"י עדי האב. ועדיין יש חשש שמא יבואו עדים נוספים שלא יהיו מוכחשים בחקירות ע"י עדי האב אולם ממה נפשך יהיו מוכחשים בבדיקות מאחת משתי הכתות הראשונות, וחזרה מר"מ ורבנן. בהסבר זה של המהר"ם הרווחנו שחיוב הק' סלעים בא לבעל כתוצאה מהכחשה בחקירות כמו ההעמדה הבסיסית של תוס' בעולא (לדעת הר"ן), וא"צ להידחק ולומר שהחיוב בא לו כתוצאה מהכחשה גמורה. (וכן אולי יפרש המהר"ם באותה דרך גם את ההעמדה הראשונה של תוס').

32. וכמו שנוקט תוס' ט, ב ד"ה 'בפלוגתא'.

אולם קשה בתלתא על דברי המהר"ם.

חדא שאיך כת יכולה להכחיש כת אחרת בחקירות ? הרי אם כת זאת מעידה על שעה פלונית וזו על שעה אחרת הרי אפשר שכל אחת מעידה על זנות אחרת ושתייהן אמת! אלא שצריך לומר ששתייהן מעידות על אותה שעה בדיוק אולם מוכחשות בחקירת מקום ואז יש סתירה ביניהם שכל אחת מהכתות אומרת שהאישה הייתה באותו זמן במקום אחר (או במרווח זמן כזה שאי אפשר להגיע מן המקום האחד לשני).

ועוד קשה היאך יתכן לומר שהבעל מתחייב ק' סלעים לאב כתוצאה מכך שהביא האב עדים שמכחישים את עדיו בחקירות, הרי האב עצמו הביא עדים שראוה שזנתה במקום אחר, ובין כך ובין כך זנתה תחתיו! ויש לומר אולי בדוחק שהבעל הוא שהביא את הכת השלישית ולכן מתחייב (שמיחזי כמשקר כמו בהעמדה הבסיסית לתוס' על עולא). וכן אולי משמע מדקדוק בדברי המהר"ם, אולם קשה לומר כן שהרי בתוס' שלפנינו כתוב במפורש שהאב הביא את הכת השלישית! ואולי יש לומר בדוחק שהבעל חשב להביא את העדים והתחרט ולבסוף האב הביא אותם והבעל מתחייב על שחשב להביאם.

ועוד קשה איך יתכן שתבוא כת רביעית של עדים שמעידים על אותו מעשה זנות של שתי הכתות הראשונות אולם לא תהא מוכחשת בחקירות מן הכת השלישית? ואולי אפשר בדוחק עצום לומר ששתי הכתות הראשונות ראו את הזנות מזוית אחת והכת השלישית ראתה מזוית אחרת ולכן לכל כת זה נדמה כמקום אחר ולכן הכחישו בחקירת מקום. ואח"כ יש חשש שמא תבוא כת רביעית שתאמר שראתה חוץ ממעשה הזנות אף את שלושת הכתות וכולם למקום אחד נתכוונו.